

munis est omnium auctorum quos retuli, et sumitur ex cap. *Licet in corrigendis*, de Offic. ord., cap. *Ex tuarum*, de Auctor. et usu pall., l. 2, § 1, verb. *Merito*, ff. Ne quid in loco publ., et tradit specialiter Panormit. in cap. *Certificari*, de Sepult., n. 9; et omnia dicta in præcedenti assertione a fortiori hanc probant. Quia jus uniuscujusque illæsum servare, jure communi vel etiam naturali postulat, et licet princeps possit interdum illud auferre, non tamen sine magna causa, et satis clara. Hinc vero eandem recipit hæc conclusio limitationem quam præcedens, scilicet, ut intelligatur, nisi ex gravitate causæ et materiæ necessitate aliud præsumatur de principis intentione; tanta enim potest esse necessitas, ut extensio faciendâ sit, non obstante alterius præjudicio: nam in hoc eadem ratio, quæ in præcedentis assertionis limitatione posita est, hic procedit. De quo in cap. sequent. aliquid addemus.

CAPUT XXVIII.

QUÆ SINT IN RESTRINGENDIS VEL EXTENDENDIS PRIVILEGIIS OBSERVANDA.

1. *Ampliatio vel restrictio privilegii qualis.* — Ex dictis in præcedenti capite, solum in genere habemus quando et quibus considerationibus privilegium ampliandum vel restringendum sit. Superest igitur explicandum quanta esse possit aut debeat ampliatio, vel restrictio, et quomodo, juxta principia posita, privilegiis applicanda sit.

2. *Prima regula.* — Circa priorem partem, duæ regulæ pro restrictione assignari possunt. Prima est, restrictio privilegii nunquam debet esse tanta, ut reddat illud inutile, quantumvis grave et odiosum appareat, nisi eo perveniat ut sit etiam injustum. Regula est communis ex c. *In his*, de Privil., et cap. 1 de Rescript. Quibus locis communiter doctores, præsertim Deci. et Panormit.; Sylvest., verb. *Privilegium*, quæst. 3; Navar., in Sum., cap. 12, n. 79; et in Apolog. de Reddit., quæst. 3, m. 6, n. 3. Et ratio est, quia voluntas principis nunquam debet frustrari, neque inefficax reddi, et ideo etiam de omni lege cautum est ut per interpretationem non reddatur inutilis, l. *Non dubium*, c. de Legib.; quia semper id est contra intentionem principis, quia non creditur otiose ferre legem. Unde qui, legis intentione omissa, ita adhæret verbis ut reddat inutilem legem, illam destruit, et prævarica-

tor legis dicitur in l. *Qui contra*, c. de Legib. Idem est ergo in privilegio; nam est eadem ratio; et ideo hæc regula locum habet, etiamsi oporteat privilegium ad aliquid extendere, quod exorbitans vel odiosum apparet, ut colligitur ex l. *Si filiusfamilias*, 4, in fine, ff. ad Macedonian., ubi privilegium illud filiifamilias, quod alias reputatur odiosum, extenditur ne inutile fiat, de quo videri potest Tiraq. post leges connubiales, Gloss. 5, n. 115. Et eadem ratione si necesse sit, ultra rigorosam proprietatem verba extendere, ne quis defraudetur privilegio, fieri debet secundum jus. Estque optimum exemplum in cap. *Quanto*, de Privil. Hinc denique sumptum est generale principium, privilegium debere aliquid operari ultra commune jus, quod sine privilegio non liceret, quia alias esset inutile, quod quomodo intelligendum sit, supra cap. 20 diximus.

3. *Secunda regula.* — Secunda regula sit: verba privilegii secundum proprietatem tenenda et observanda sunt, et extra illam trahenda non sunt ad restringendum privilegium, nisi vel ratio justitiæ cogat, vel aliunde talis voluntas concedentis rationabiliter præsumatur. Regula hæc, suppositis ac recte explicatis duabus limitationibus illi adjunctis, satis per se clara est, quia, in legibus intelligendis et observandis, proprietas verborum est in universum tenenda per se loquendo, ut sæpe dictum est; ergo idem servandum in privilegiis; tum quia est eadem ratio, tum etiam quia privilegium est quædam lex. Confirmatur primo, quia favores etiam non sunt restringendi, et præsertim cum violentia verborum, et absque necessitate; sed privilegium continet favorem ex sua directa intentione, ejusque verbis vis infertur, quando a sua proprietate extrahuntur; et nulla est necessitas, quando in favore non est injustitia, nec præsumptio justa talis voluntatis principis; ergo talis restrictio privilegii admittenda non est. Denique confirmatur, quia voluntas concedentis, si non sit injusta, plene et (ut sic dicam) adæquate implenda est; sed hæc voluntas indicatur per ejus verba juxta propriam eorum significationem; ergo ita est servandum privilegium integre ac plene; ergo non licet illud restringere per verborum improprietatem voluntariam. Alias nihil esset firmum in privilegiis, et sub nomine restrictionis eludi et corrumpi facile possent.

4. *Duæ limitationes in conclusione positæ necessariae.* — *Objectio.* — *Responsio.* — Duæ autem limitationes positæ necessariae sunt,

quia duo sunt ad effectum privilegii necessaria in concedente, scilicet, potestas et voluntas, et quacumque illarum deficiente, non sequetur effectus. Prima ergo limitatio respicit potestatem: nam id tantum possumus, quod jure possumus; ergo princeps non censetur posse concedere quod sine injustitia seu injuria alterius fieri non potest; ergo nec præsumitur id concedere, aut velle. Probatur hæc ultima consequentia; tum quia nunquam præsumitur voluntas principis esse injusta, nisi evidenter constet; tum etiam quia licet daretur talis voluntas, esset inefficax et impotens ad validum privilegium concedendum, quia repugnat per privilegium licere actionem injustam. Dices, interdum additur in privilegiis clausula: *Salva justitia*, ut patet ex cap. *Certificari*, de Sepult.; ergo ubi non additur, privilegium absolute operabitur. Respondetur negando consequentiam; nam, ut recte ibi advertit Panorm., licet illa clausula non addatur expresse, semper subintelligitur, quia naturalis ratio illam postulat. Additur ergo aliquando (quod in aliis rescriptorum clausulis frequenter observatur) ad majorem perspicuitatem, et ne excedatur fortasse in usu privilegii, et ita per illam monetur privilegiarius, vel judex privilegii, ut servet justitiam, tum naturalem, tum etiam per leges canonicas vel civiles respective constitutam.

5. *Privilegium injustum quoad usum quale et quem effectum habet.* — Sed quæret aliquis de qua justitia seu injustitia intelligendum hoc sit, id est, an de injustitia privilegii quoad usum ejus, vel etiam quoad solam concessionem; est enim considerandum duobus modis intelligi posse privilegium esse injustum, uno modo quoad usum, et consequenter simul quoad concessionem, non enim potest usus privilegii esse injustus, et non esse injusta illius concessio; e contrario vero fieri potest ut privilegium sit injustum tantum quoad concessionem, non vero quoad usum, quia multa male fiunt quæ facta tenent, et sæpe licitum est uti malitia alterius, seu effectu qui ab alio male fit. Quando ergo privilegium est injustum quoad usum, assertio maxime locum habet, imo etiam extenditur ad omnem injustitiam generaliter, id est, ad omnem iniquitatem. Quia quomodocumque reddatur iniquus usus privilegii per interpretationem adæquatam alicui proprietati verborum, vitanda omnino est et restringenda interpretatio, quia non potest privilegium dare licentiam ad fa-

ciendum iniquum. Quod intelligendum est, quando iniquitas maneret, existente privilegio, ut si esset contra legem naturalem, vel aliam indispensabilem per tale privilegium. Nam si iniquitas solum oriatur ex lege positiva dispensabili ab eo qui privilegium concedit, jam illa non manet concessio privilegio, quia legis obligatio per illud aufertur, et ita in usu talis privilegii, per se loquendo, nulla est iniquitas, ideoque tale privilegium non comprehenditur sub hac limitatione, sed ad talem usum extendi poterunt ejus verba, si propria illorum significatio id postulet, et aliud non obstet.

6. *Privilegium injustum quoad concessionem quid operatur.* — *Concessio injusta privilegii non facit semper esse injustum usum ejusdem.* — At vero privilegium injustum tantum quoad concessionem, imprimis vix habet locum in privilegio injusto contra commutativam justitiam, non quia illud non sit maxime iniquum, sed quia vix potest esse validum; si non sit validum, jam erit etiam iniquus usus ejus, ut per se constat. Assumptum declaratur, quia concessio privilegii maxime potest esse injusta contra commutativam justitiam, quia concedit aliquid faciendum cum injuria tertii; sed talis concessio nulla est; nemo enim potest dare uni jus seu facultatem ad injuriam alteri faciendam, est enim implicatio in adjecto; ergo tale privilegium non solum est injustum, sed etiam nullum: imo inde concluditur, tale privilegium intrinsece esse injustum non solum quoad concessionem, sed etiam quoad usum, quia concedit injustum usum. Dixi autem *via* oppositum accidere, quia non repugnat privilegium contra justitiam commutativam concessum validum esse, et consequenter non repugnat concessionem privilegii esse sic injustam, usum autem privilegii non esse injustum, quia utitur quis jure suo per illud acquisito. Ut, verbi gratia, si rex cum conductore suorum tributorum paciscatur sub conditione et obligatione non concedendi alicui privilegium exemptionis a solutione tributorum, et postea tale privilegium concedat, contra justitiam commutativam peccat, quam ex pacto servare tenebatur, nihilominus tamen privilegium validum est, et privilegiarius non peccabit non solvendo tributa; ipse vero rex tenebitur damna conductori resarcire: fortasse tamen tunc etiam a principio non peccabit rex contra justitiam commutativam, si privilegium concedat cum intentione resarciendi damna,

seu diminuendi pensionem conductoris. Et ita, regulariter loquendo, non est privilegium sic injustum quin usus ejus sit injustus, et consequenter totum privilegium sit nullum. In quocumque autem alio genere injustitiæ, sæpe contingit esse injustam concessionem privilegii, non vero usum, quia injustitia vel iniquitas concessionis non semper invalidat illam, ut, si tantum sit contra justitiam distributam per acceptionem personarum, vel quia fit sine justa causa, et cum scandalo, vel quid simile: tunc enim concessio facta tenet, et consequenter si actus concessus non sit intrinsece malus, sed solum quia prohibitus, poterit per validum privilegium fieri non malus, et consequenter usus talis privilegii potest esse licitus, sicut in simili supra de dispensatione diximus.

7. *In quo sensu procedat conclusio tradita.* — Dico ergo, ad interrogationem factam, assertionem maxime procedere de injustitia contraria valori privilegii, atque adeo præcipue verificari in privilegio injusto vel iniquo quoad usum. Talis enim injustitia maxime vitanda est in privilegiis, quia summam absurditatem continet, et ideo etiamsi oporteat maxime improbare verba, ut a tali iniquitate privilegium excusetur, cum tota illa improprietate restrictio facienda est. Nam hæc est etiam generalis regula interpretandarum legum, ut sensus absurdus vitetur, quo lex fieret noxia vel iniqua. Maxime quia, licet verbis expressis privilegium concederet actum iniquum, nullius esset momenti aut efficacitæ; ergo ubi verba non sunt ita expressa, et sensum alium admittunt, licet improprium, ita est restringendum privilegium, ut aliquo modo fiat utile per applicationem ad aliquem licitum usum; et ita quæ videtur esse restrictio, erit potius favor et sustentatio (ut sic dicam) ipsius privilegii.

8. *Seclusa injustitia et verbis privilegii in sua proprietate retentis, quid faciendum.* — At vero quando, ex verbis privilegii in sua proprietate retentis, non sequitur injustitia vel iniquitas in usu privilegii, sequitur tamen in concessione, quia videtur esse nimia prodigalitas, aut relaxatio, tunc videtur non esse dandam tantam licentiam restringendi privilegium cum improprietate verborum, quia loquendo absolute non deest potestas in principe ad concedendum tale privilegium, et quando in usu ejus non apparet iniquitas, vix potest esse certa in concessione, quia princeps potest habere plures causas et rationes qui-

bus moveatur et excusetur, quæ non sint aliis notæ. Aliunde vero rationes pro conclusione factæ videntur probare non esse præsumendam injustitiam vel iniquitatem, etiam in sola concessione, sed restringendam esse ad illum gradum, in quo licita esse potuerit. Item videntur probare, de tali concessione, in eo sensu in quo esset iniqua, judicandum esse ut de re moraliter impossibili, ex illo principio, quod id possumus quod jure possumus, et ideo non esse ad illam extendenda verba privilegii. Dico ergo in hanc posteriorem partem inclinandum magis esse, cum magna tamen moderatione prudentis arbitrii, ita ut fere sit moraliter inevitabilis iniquitas concessionis, nisi verba restringantur; tunc enim restringi poterunt etiam cum aliqua improprietate, dummodo hæc tanta non sit ut videatur potius illusio vel eversio privilegii, quam interpretatio. Nam si evidentia verborum tanta sit ut aliter vitari non possit, standum est voluntati principis, etiamsi male faciat, quia nihilominus valide facit, et dat jus. Ideoque ad illum est in tali casu recurrendum, et non est per violentiam, vel contemptum, contra illius voluntatem agendum.

9. *Relinquenda est proprietas verborum ad sequendam voluntatem concedentis.* — Altera vero limitatio posita in ultima parte assertionis pertinet ad voluntatem principis, quæ præter potestatem necessaria est; contingit enim non raro ut non sit voluntas principis totum id concedere quod verba præ se ferunt etiam in proprietate sumpta, et ideo quando de hoc fuerit probabilior præsumptio, juxta mentem concedentis restringendum est privilegium, quia ab illa principaliter pendet. Prima vero conjectura hujus voluntatis esse potest, quam in fine præcedentis puncti assignabamus, nimirum, si necessaria sit restrictio ad vitandum aliquod absurdum, vel delictum et iniquitatem in ipso principe, aut nimiam imprudentiam contra commune bonum. Oportet autem ut necessitas sit moraliter evidens et manifesta, quia si res fuerit dubia vel utrinque probabilis, tenori privilegii standum est, quia hoc est consentaneum favori et juri, et in dubio jus præferendum est: melior enim est conditio ejus cui jus favet, sicut etiam melior est conditio possidentis. Alia conjectura est, quando privilegium posterius contrarium est priori, nisi restringatur, quia tunc restringendum est etiam præter verborum proprietatem, quia non præsumitur princeps velle derogare privilegio priori, imo nec illud

scire, nisi illius mentionem faciat. Idemque est, si derogat particulari statuto, juxta regulam, c. 1 de Constit., in 6. Idem si reputet consuetudini, nisi de illa expressam mentionem faciat, juxta doctrinam Bart. in Authent. *Quas actiones*, c. de Sacros. Eccles., in fine, verb. *Item quærit Glossa*; et tradit late Felin. in rubr. de Rescrip., n. 18, verb. *Considera secundo*, cum Aret., cons. 15, circa finem. Idem denique erit de quocumque alio facto, vel jure privato quod præsumitur princeps ignorare; et ideo censetur illud nolle, quando inde redditur privilegium nimis odiosum vel onerosum aliis.

10. *Privilegium derogans juri acquisito alicujus tertii quomodo intelligendum.* — *Res levis quid efficit contra privilegium.* — Atque hinc tandem constituitur eadem exceptio, quoties privilegium derogat juri acquisito tertii, nisi restringatur; tunc enim licet tale sit jus illud, ut possit princeps illud tollere sine injustitia ex rationabili causa, non censetur velle illud tollere, quando illud expresse non declarat; ideoque, licet generaliter loquatur, non comprehendit damnum tertii in jure jam acquisito, imo præsumitur illud ignorare, et consequenter nolle. Atque hac ratione talis restrictio est veluti conditio et exceptio intrinsece inclusa in generalibus verbis, licet non exprimat. Quæ est communis doctrina, ut in superiori cap. tactum est, et traditur satis expresse in l. 2, § *Si quis a principe*, ff. Ne quid in loco pub., etc. Idem docet Bart. in l. *Impuberi*, ff. de Admin. tut. n. 2, et in leg. Gallus, § *Et quid si tantum*, ff. de Lib. et posthum., in fin.; Panor., in cap. 4, de Jud.; Joan. Andr., in cap. *Si motu proprio*, de Præb., in 6; Sylv. verb. *Privilegium*, quæst. 3, d. 4, et quæst. 9, in fine; Rod. tom. 1, quæst. 11, art. 9; Sanc., lib. 8, disp. 7, n. 6, in fine; et plura refert Rebuff. in l. 1, ff. de Verb. signific., § 17. Ratio vero reddi potest, vel ex generali principio, quod odia sunt restringenda; privilegium enim nocens tertio, ut sic odiosum est, et ideo est restringendum, juxta regulam legis *Quoties*, c. de Prec. imper. offer.: *Quod absorbens jus alterius debet ab omnibus iudicibus refutari*; vel certe ex alio principio, quod contra inauditam partem nihil fieri potest, juxta cap. 1 de Caus. posses. et propriet.; nam licet id præcipue intelligatur in judiciis, per æquiperationem extendi potest ad privilegia: nam est eadem vel major ratio, quia sæpe per importunitatem, vel taciturnitatem, et capta-

tam occasionem impetrantur, et ideo non censetur princeps velle damnnum inferre tertio, ipso inscio et non audito. Quapropter, licet princeps concedat privilegium ex certa scientia, non censetur illam habere de nocumento tertii, et consequenter nec ad illud extendere voluntatem suam, nisi illud exprimat, ut in superioribus dictum est. Declarant autem fere omnes hoc intelligendum esse, quando privilegium lædit alterum in re gravi, quia si nocumentum leve sit, quasi nihil reputatur. Quod sumitur ex dicta leg. *Quoties*, et in præsentia accommodandum existimo, quando damnus illud leve sine magna violentia et improprietate verborum privilegii vitari non potest (quia si verborum proprietatis sufficienter salvari potest sine nocumento tertii, etiam levi, non est ad illud extendendum), ut in hoc constituatur differentia a nocumento gravi, quia hoc non est permittendum, etiamsi oporteat verba privilegii cum improprietate restringere. Imo, licet privilegium reddatur inutile, si damnus grave inferat tertio in jure acquisito, si illud non exprimat, potius est ob præsumptam surreptionem annullandum quam admittendum, ut dicti auctores tradunt, propter eandem rationem. Et hæc de restrictione.

11. *Tertia regula.* — *Privilegium ob similitudinem rationis non extendendum.* — De extensione possumus alias duas regulas statuere. Sit ergo in ordine tertia regula: privilegium nunquam est extendendum ad alias personas vel alios actus propter similitudinem rationis. Est communis, Cardin. Clem. 1 de Testam., q. 6; Bart. in l. 1 et ult., ff. de Const. princip.; Bald., in cap. *Inter cætera*, de Rescript., n. 9; et Beroi., in cap. 1 de Probat., n. 70; et sumitur ex leg. *Si pupillorum*, § *Si prætor*, ff. de Reb. eor., etc., ex cap. *Sane*, de Privileg., et Clement. 4 de Censib. Ratio est, quia virtus et efficacia privilegii neque omnino, neque essentialiter posita est in ratione, sed in voluntate concedentis; ergo parum refert quod, in simili casu vel persona, eadem ratio versetur, si voluntas ad illam non extenditur. Non autem extenditur si non exprimitur, quia (ut sæpe dixi) inter homines voluntas non operatur, nisi ut significata. Confirmatur a simili de lege pœnali, in qua pœna nunquam extendi debet, quia pendet ex voluntate imponentis, ut supra dictum est: quoad hoc autem est eadem ratio de privilegio, licet in aliis sit diversitas.

12. *Objectio.* — Contra hoc objici solet c.